

Aleksandra Machnik

Popyt na imprezy ekoturystyczne w świetle badań ankietowych w Wielkopolsce

Ekonomiczne Problemy Usług nr 83, 177-188

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ALEKSANDRA MACHNIK

Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu

POPYT NA IMPREZY EKOTURYSTYCZNE W ŚWIETLE BADAŃ ANKIETOWYCH W WIELKOPOLSCE

Wprowadzenie

Przyroda od zawsze fascynowała człowieka, stawała się inspiracją dla sztuki, pobudzała do filozoficznych refleksji, zachęcała do poznawania otaczającego świata. Ludy pierwotne, żyjąc w bezpośrednim sąsiedztwie natury i korzystając z jej zasobów jako niezbędnych do przeżycia, darzyły otaczające środowisko i wszystkie jego elementy szacunkiem, a niektórym oddawały nawet cześć i przypisywały boskie moce. Wraz z rozwojem cywilizacji człowiek oddalił się od swojego środowiska naturalnego i zaczął je traktować w sposób użytkowy. Zjawisko to dotyczy także zachowań turystycznych. Mało kto wyobraża sobie wakacje bez morza, jeziora, gór czy lasów, ale też mało kto dba o ich stan i przyszłość, widząc w nich raczej rodzaj scenerii do udanego wypoczynku. Turyści deklarują chęć spędzania czasu na łonie natury, troskę o środowisko, ale nie przejawiają w tym kierunku utrwalonych postaw i w rezultacie deklaracje nie przekładają się na działania. Wpływ turystyki na środowisko naturalne jest w większości przypadków negatywny, a turystyka mogłaby być jednym z narzędzi aktywnej ochrony przyrody¹. Wymagałoby to od uczestni-

¹ R. Kurczewski, A. Machnik, *Aktywna ochrona przyrody wyzwaniem dla turystyki*, w: *Gospodarka turystyczna w XXI wieku – globalne wyzwania i zagrożenia*, Katedra Ekonomiki i Organizacji Turystyki oraz Katedra Geografii Turyzmu, Wydział Turystyki i Rekreacji, AWF w Poznaniu, Poznań 2006, s. 373–377.

ków, organizatorów i społeczności lokalnej zaangażowania i kreatywności nakierowanej na potrzeby szeroko pojmowanego otoczenia. Taką formą jest ekoturystyka, która wciąż w Polsce pozostaje mało znana i często mylnie traktowana jako tylko turystyka przyrodnicza. Niewiele osób wie, że jest ona również związana z otoczeniem społecznym oraz walorami kulturowymi wynikającymi z autentycznych tradycji i obyczajów lokalnych. Jest ona rdzeniem turystyki zrównoważonej². Nasuwa się jednak pytanie, na ile organizatorzy zaczynają dostrzegać drzemiący w tej formie potencjał, jakie jest zaangażowanie lokalnych społeczności i samorządów, a także – co wydaje się najważniejsze – na ile sami turyści są zainteresowani uczestnictwem w imprezach turystycznych, które wymagają od nich pewnego przygotowania i zaangażowania.

1. Metodologiczne założenia badań

Celem badań było m.in. określenie stopnia znajomości pojęć „ekoturystyka” i „impreza ekoturystyczna” wśród turystów oraz zidentyfikowanie prezentowanych przez respondentów postaw w stosunku do przyrody, jak i sposobu podróżowania zgodnego z zasadami turystyki zrównoważonej³.

Przystępując do badań, założono, że:

- turyści nie są zainteresowani zmianą swego stylu podróżowania na bardziej zbliżony do koncepcji ekoturystycznej;
- ekoturystyka jest dla przeciętnego turysty tożsama z turystyką przyrodniczą;
- większość turystów nie brała udziału w imprezie ekoturystycznej, ale byłaby skłonna w niej uczestniczyć.

Badania przeprowadzono w sezonach badawczych 2008–2011 w następujących parkach krajobrazowych województwa wielkopolskiego: Park Krajobrazowy Promno (PK Promno), Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka (PKPZ), Rogaliński Park Krajobrazowy (RPK) i Sierakowski Park Krajobrazowy (SPK). Trzy pierwsze parki zlokalizowane są bardzo blisko Poznania i stanowią miejsce rodzinnych wypadów weekendowych lub jednodniowych (czasem popołu-

² D. Zaręba, *Ekoturystyka*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 48.

³ Prowadzone badania obejmują znacznie szerszy zakres tematyczny i przestrzenny, dotyczą m.in. stosunku turystów do walorów i zasobów przyrodniczych, do obszarów przyrodniczo cennych i ochrony przyrody.

dniowych), wycieczek pieszych czy rowerowych. Sierakowski Park Krajobrazowy oddalony jest od Poznania o około 70 km i jest raczej destynacją dla wyjazdów wakacyjnych, ale także weekendowych. W każdym z parków przeprowadzono badanie na około 100-osobowych (lub większych) próbach losowo wybranych turystów, tak aby do dalszych analiz uzyskać po 100 prawidłowo wypełnionych ankiet. Na potrzeby niniejszego artykułu wykorzystane zostały tylko wyniki ankiet prowadzonych wśród osób pełnoletnich, z pominięciem wycieczek szkolnych. Ankieta dotyczyła wielu kwestii związanych z odwiedzaniem parków krajobrazowych i postaw turystów w stosunku do przyrody. Kwestionariusz zawierał pytania zamknięte i otwarte. Dotyczyły one zarówno znajomości statusu prawnego obszaru, znajomości i oceny walorów (przyrodniczych i pozaprzyrodniczych) odwiedzanych obszarów, problemów zagospodarowania turystycznego, głównego motywu przybycia do obszaru chronionego oraz stosunku respondentów do ochrony przyrody, turystyki zrównoważonej – w tym ekoturystyki i ewentualnej gotowości ankietowanych do zmian w stylu podróżowania. Dodatkowo podejmowano rozmowy z turystami na temat ich postaw i wyborów w kwestiach turystyki i przyrody. Uzyskane w ten sposób informacje bardzo wzbogaciły wiedzę na interesujący badacza temat. Ankietowanym nie tłumaczono terminu ekoturystyka przed wypełnieniem formularza, jednakże pojęcie to było przybliżane w kolejnych pytaniach.

W artykule zaprezentowano wyniki i wnioski dotyczące tylko kwestii związanych z gotowością do zmian swoich postaw i stylu podróżowania, a także stosunku do imprez ekoturystycznych i samej ekoturystyki.

2. Turystyka zrównoważona i ekoturystyka

Turystyka zrównoważona jest obecnie jednym z chętniej popieranych, choć nie do końca prawidłowo interpretowanych rodzajów turystyki – zarówno przez organizatorów, jak i coraz częściej przez lokalne władze, które dostrzegają potrzebę ochrony posiadanych zasobów i walorów turystycznych. Nawiązuje ona swym programem do zasad zrównoważonego rozwoju, pojęcia wprowadzonego na 42. Sesji ONZ w Raporcie Światowej Komisji do Spraw Środowi-

ska i Rozwoju (WCED) „Nasza wspólna przyszłość”, kierowanej przez norwecką polityk Gro Harlem Brundtland⁴.

Turystyka zrównoważona bazuje na wprowadzonym już w 1965 roku pojęciu turystyki odpowiedzialnej (*responsible tourism*), w której – według W. Hetzera – kładzie się nacisk na cztery podstawowe aspekty, a mianowicie:

- minimalizację ingerencji w środowisko naturalne,
- poszanowanie odmienności kulturowej,
- maksymalizację udziału ludności miejscowej w usługach turystycznych,
- wzrost satysfakcji i zadowolenia z turystyki⁵.

W latach 80. XX wieku Krippendorf zaproponował pojęcie turystyki alternatywnej jako opozycji dla turystyki masowej. W jego ujęciu definicja bardzo dobrze nawiązywała do obecnego pojmowania turystyki zrównoważonej, rozumianej jako wszystkie formy turystyki, które przysparzają korzyści wszystkim współuczestniczącym przy jednoczesnej minimalizacji szkód ekologicznych, społecznych i gospodarczych⁶. W latach późniejszych zaczęło się pojawiać wiele mniej lub bardziej precyzyjnych określeń, takich jak: turystyka przyjazna środowisku, zielona, łagodna, miękka itp., a sama turystyka zrównoważona definiowana była przez wielu autorów. Warto zwrócić uwagę na propozycje R.W. Butlera⁷, który kładzie nacisk na konieczność zachowania środowiska (społecznego i naturalnego), w którym turystyka się rozwija, bardziej niż na rozwój jej samej, oraz D. Zaręby, która – jak już wspomniano – określa ekoturystykę jako rdzeń i najbardziej idealną formę turystyki zrównoważonej. Autorka ta wyraźnie też podkreśla – o czym zapomina wielu innych autorów – że ekoturystyka to nie to samo, co turystyka przyrodnicza, że ta forma bazuje też na autentycznych wartościach lokalnej kultury⁸, choć niewątpliwie przyroda zdecydowanie bardziej przyciąga ekoturystów, jak np. *birdwatching*.

Tak pojmowana ekoturystyka zakłada, że zarówno turysta, jak i społeczność lokalna zaangażowani są w imprezę bardziej, niż to bywa w tradycyjnym

⁴ Raport WCED, www.habitat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm.

⁵ *Turystyka zrównoważona*, red. A. Kowalczyk, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2010, s. 27.

⁶ J. Krippendorf, *Tourism in the system of industrial society*, “Annals of tourism research” 1996, nr 13(4), s. 517–532.

⁷ R.W. Butler, *Developing the destination: difficulties in achieving sustainability*, w: *Tourism in scientific research*, red. W. Alejziak, R. Winiarski, Wyd. Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, Kraków–Rzeszów 2005, s. 33–45.

⁸ D. Zaręba, *Ekoturystyka...*, *op. cit.*, s. 50.

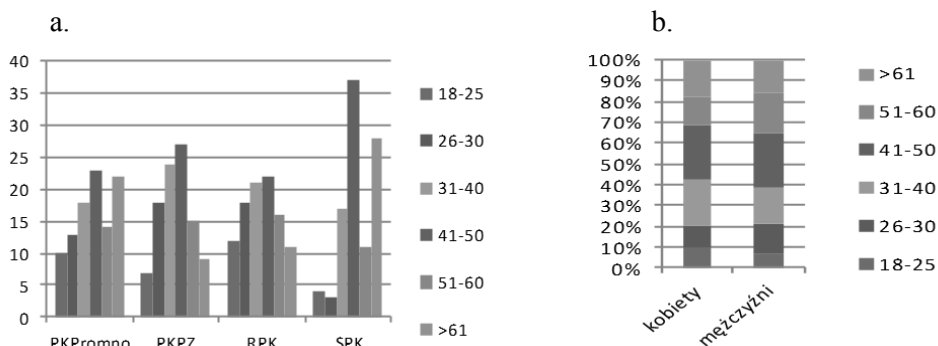
masowym wycieczniku. Większe wymagania stawia się także wobec organizatora, który często musi się posilkować wiedzą fachowców z danej dziedziny. Pieniądże zarobione na imprezie zostają na miejscu i są pożytkowane na poprawę sytuacji zarówno środowiska naturalnego, jak i społeczno-ekonomicznego. Czas poświęcony na poznanie okolicy winien być możliwie jak najdłuższy, poznanie dogłębne, spokojne i taktowne. Skala przedsięwzięć powinna być mała, dostosowana do chłonności i pojemności obszaru. Z definicji również *eventy* powinny odbywać się w nieskazitelnym i bardzo wartościowym środowisku przyrodniczym i kulturowym. Słuszne wydaje się przesunięcie zainteresowania turystów i organizatorów na obszary mniej wartościowe celem wzmocnienia ochrony tych pierwszych i edukowania samych turystów, którzy nierzadko nie są przygotowani na trudy prawdziwej ekoturystyki. To z kolei powoduje ich niechęć do tej formy i wycofanie. Przygotowanie ofert na innych terenach przyrodniczo wartościowych, ale mniej wrażliwych, jakimi są właśnie parki krajobrazowe, pozwoli być może wykształcić grupę przyszłych miłośników ekoturystyki. Nie można natomiast rezygnować z małej skali wydarzeń i elitarności ekoturystyki, dlatego też popyt na imprezy ekoturystyczne winien z założenia kształtować się na poziomie średnim, umiarkowanym. Zrozumiałą jest także fakt, że nie dla każdego przyroda bądź lokalne obyczaje są właśnie głównym motywem podejmowania aktywności turystycznej. Warto jednak zauważyć, że oryginalny produkt bazujący na lokalnych walorach i zasobach przyrodniczych i kulturowych może być konkurencyjny, a przy dobrych umiejętnościach zarządzania kompleksowego i umiejętnego długoplanowego wykorzystywania tychże walorów i zasobów – być w pełni zgodny z zasadami turystyki zrównoważonej⁹. Pozwala to rozwiązać wiele wątpliwości zarówno społeczności lokalnej, jak i organizatorów odnośnie do rentowności tego typu przedsięwzięć.

3. Wyniki badań

Do przeprowadzenia analizy użyto łącznie 400 prawidłowo wypełnionych ankiet zebranych po 100 w wybranych parkach krajobrazowych w okolicy Po-

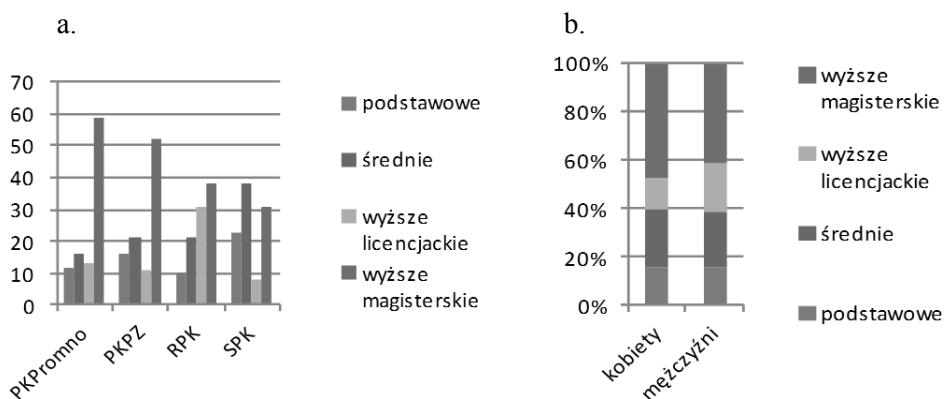
⁹ A. Niezgoda, *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wyd. AE Poznań, 2006, s. 131.

znania. Wśród respondentów znalazło się 209 kobiet (52,25%) i 191 mężczyzn (47,75%), dominowały osoby z wykształceniem wyższym magisterskim – 100 kobiet (25%) i 80 mężczyzn (20%). Wśród grup wiekowych przeważali dla obu płci turyści w wieku od 41 do 50 lat – odpowiednio po 56 kobiet (14%) i 53 mężczyzn (13,25%). W trzech parkach zlokalizowanych w pobliżu Poznania (PK Promno, PKPZ i RPK) byli to w większości turyści jednodniowi i weekendowi, aktywnie spędzający czas wolny, w bardziej oddalonym SPK – głównie wypoczywający na dłużej w ośrodkach wypoczynkowych i własnych drugich domach. Charakterystykę respondentów przedstawiono na rysunkach 1 (struktura wieku) i 2 (struktura wykształcenia). Ankietowani byli w większości mieszkańcami woj. wielkopolskiego (83%). Ponadto znalazły się osoby z województw: kujawsko-pomorskiego, dolnośląskiego, lubuskiego i zachodniopomorskiego.

Rys. 1. Struktura wiekowa respondentów (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie, z uwzględnieniem płci) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

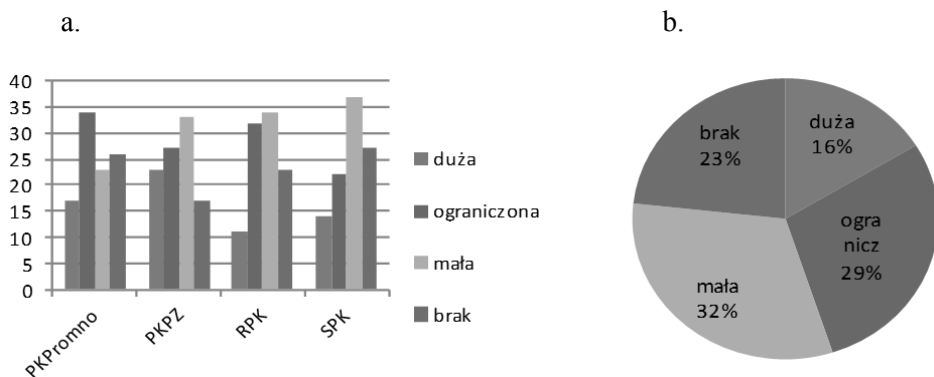
Rys. 2. Struktura wykształcenia respondentów (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie, z uwzględnieniem płci) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Ankietowani zostali m.in. poproszeni o określenie swojej gotowości do zmian w stylu podróżowania na bardziej świadomy, zaangażowany, wolniejszy, ale bardziej dokładny. Spora część nie była w stanie zadeklarować gotowości do poważniejszych zmian, tłumacząc to na różne sposoby (przyzwyczajenie, brak czasu i środków finansowych na dłuższe wyjazdy, chęć beztrudnego wypoczynku). Łącznie 16% respondentów wyraziło chęć do bardziej radykalnych zmian i przejawiała zaciekawienie nową dla nich możliwością, jaką byłaby ekoturystyka. Prawie jedna trzecia uznała, że mogłaby np. poświęcić więcej czasu na poznanie jakiegoś regionu, ale nie zmieni swych wakacyjnych nawyków, m.in. zamiłowania do wygod (rysunek 3).

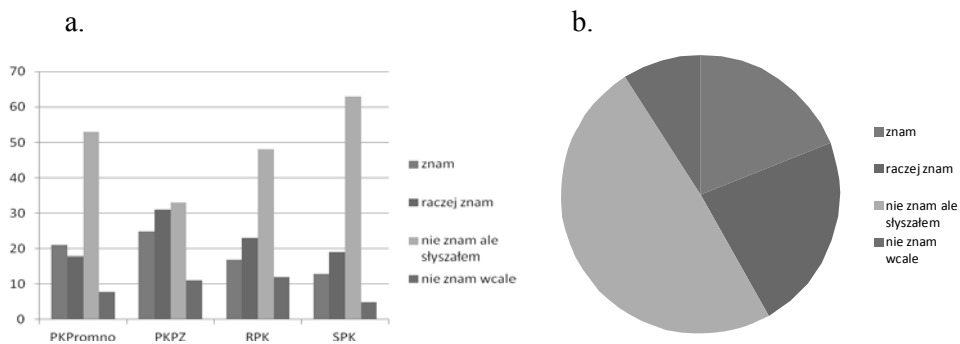
Respondenci mieli za zadanie także określić, jak oceniają swoją znajomość pojęcia ekoturystyka. Okazało się, że dla niemal połowy z nich (49%) jest to słowo, które co prawda słyszeli, ale nie znają jego znaczenia i nie wiedzą, jaka to turystyka, a dla 9% było to coś zupełnie nowego (rysunek 4). Najwięcej deklaracji znajomości pojęcia padło w PK Puszcza Zielonka, najmniej – w Sierakowskim PK. Następnie zweryfikowano tę wiedzę, prosząc ankietowanych, którzy uznali, że znają definicję, o jej podanie. Niestety tylko 5% rzeczywiście znało dobrze i rozumiało, o co chodzi w ekoturystyce (były to w większości osoby młode, spotkane w Sierakowskim PK); 16% umiało w przybliżeniu zarysować definicję, a prawie połowa podała zupełnie nieprawidłowe odpowiedzi (rysunek 5). Okazało się zatem, że tylko turyści spotkani w SPK ocenili swoją

wiedzę zgodnie z prawdą. Pozostali prawdopodobnie woleli nie przyznawać się do niewiedzy.

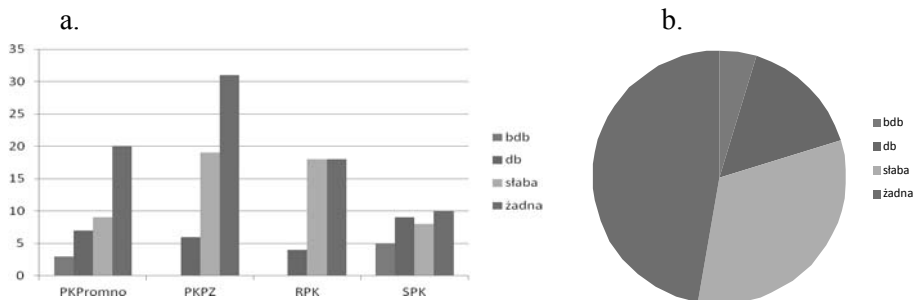
Rys. 3. Deklarowana przez respondentów gotowość do zmian w stylu podróżowania (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 4. Deklarowana przez respondentów znajomość pojęcia ekoturystyka (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie) – objaśnienia skrótów w tekście

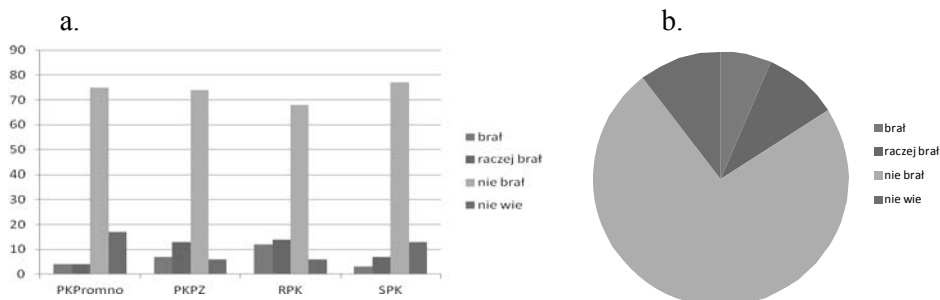
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 5. Faktyczna znajomość pojęcia ekoturystyka wśród respondentów (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Przyczyn takiej sytuacji można również upatrywać w braku osobistego kontaktu z imprezami ekoturystycznymi – zaledwie 6% brało udział w takiej imprezie, a 9% ankietowanych wydaje się, że w nich uczestniczyło, gdyż nie znali właściwej definicji. Odpowiedzi w poszczególnych parkach rozkładały się podobnie (rysunek 6). Podawane przykłady świadczyły o tym, że *de facto* liczba osób posiadających ekoturystyczne doświadczenie jest jeszcze niższa.

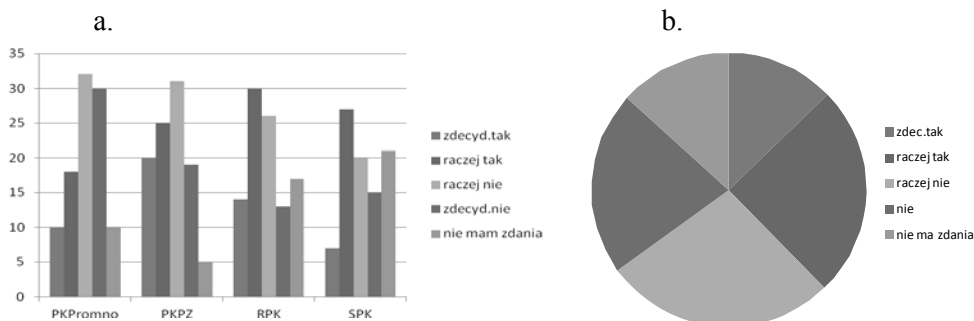

Rys. 6. Uczestnictwo respondentów w imprezach ekoturystycznych – posiadane doświadczenie (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

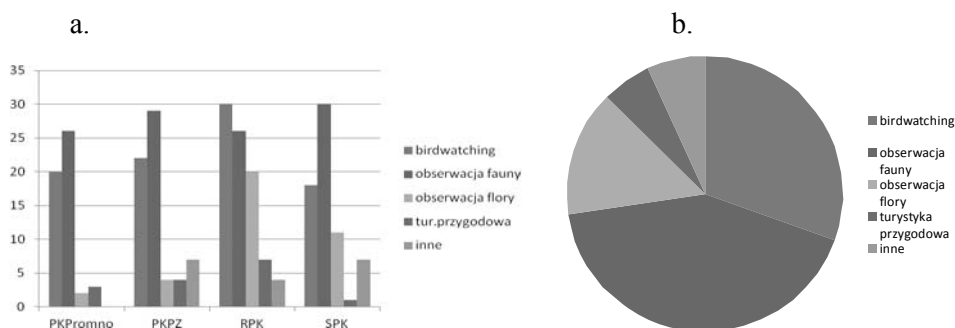
Kolejnym – w kontekście tematu artykułu najważniejszym – analizowanym zagadnieniem była gotowość ankietowanych do wzięcia udziału w imprezie ekoturystycznej, czyli określenie popytu na ekoturystykę w badanej grupie. Mając na uwadze definicyjną elitarność tej formy, nadmierny popyt nie byłby niczym wskazanym. Jednakże z badań wynika, że mniej niż jedna trzecia (28%)

byłaby zainteresowana *eventem* ekoturystycznym (rysunek 7). Grupa ta została poproszona o wskazanie, jaką konkretną formę spośród następujących ma na myśli: *birdwatching*, obserwacje fauny typu safari i fotosafari, obserwacje flory, zwiedzanie rezerwatów i innych obszarów chronionych, survival i turystyka przygodowa itp. Turyści mogli wskazać więcej niż jedną formę, ale w uszeregowaniu od najbardziej ich interesującej do najmniej. Zdecydowanie największym zainteresowaniem cieszyły się obserwacje fauny ogółem i *birdwatching* (łącznie 72% wskazań). Jest to zrozumiałe, gdyż zwierzęta, a w szczególności ptaki, zawsze najbardziej „cieszą oko” turystów i są motywem do podejmowania dalszych wypraw, np. do Afryki. Jedynie w Rogalińskim Parku Krajobrazowym wskazano również na dęby rogałińskie jako najważniejszy obiekt zainteresowania (rysunek 8).

Rys. 7. Deklarowane przez respondentów zainteresowanie udziałem w imprezach ekoturystycznych (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 8. Deklarowane przez respondentów zainteresowanie poszczególnymi formami ekoturystyki (a. w poszczególnych parkach, b. łącznie) – objaśnienia skrótów w tekście

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Uwagi końcowe

W wyniku przeprowadzonych badań terenowych i dokonanych następnie analiz można stwierdzić, że dla większości respondentów pojęcie ekoturystyki jest obce i co najmniej tajemnicze – niewielu miało jakikolwiek kontakt z imprezami ekoturystycznymi. Respondenci nie byli też specjalnie zainteresowani zmianą stylu podróżowania na bardziej zgodny z koncepcją ekoturystyki, tj.: małe grupy, mniejszy pośpiech, dogłębne poznawanie odwiedzanego miejsca, zapoznanie się z lokalnymi obyczajami. Jednakże istnieje pewien ograniczony popyt na takie imprezy, co jest zgodne zarówno z przyjętymi założeniami, jak i definicją samej ekoturystyki. Pozwala to mieć nadzieję, że uda się nie tylko wypracować teoretyczne modele rozwoju ekoturystyki, ale także wykształcić czy też przygotować do korzystania z takiej oferty grupę odpowiedzialnych i zaangażowanych turystów, a także zaszcześcić samą ideę wśród władz szczebla lokalnego i organizatorów imprez. Jak wspomniano, należy jednak zachować umiar, gdyż nadmierny popyt, a tym samym podaż imprez organizowanych na terenach przyrodniczo cennych i wrażliwych na antropopresję mogłyby w efekcie obrócić się przeciwko zachowaniu tychże obszarów i komfortowi lokalnych społeczności, co byłoby sprzeczne z koncepcją turystyki zrównoważonej.

DEMAND FOR ECOTOURIST EVENTS BASED ON SURVEY CONDUCTED IN WIELKOPOLSKA REGION

Summary

In the days when mass tourism is becoming less popular, new ideas how to spend one's free time and learn something new have appeared. Ecotourism can be such an example. It is by definition tourism which contributes to both nature protection and local community interests. It requires a tourist to be disciplined and interested in getting to know the area he or she visits. Ecotourist destinations should be wild and untouched but it seems you can meet ecotourist demands on any area which is naturally valuable. We can observe big difficulties with defining ecotourist events not only by their organizers but also local governments and tourists themselves. The questions is – Is there a demand for such events and – if there is – isn't it dangerous for potential destinations.

To find the answer a survey has been made by Chair of Human Ecology on Tourism and Recreation Faculty of University School of Physical Education in Poznań. The survey has been made on tourists visiting local landscape parks. The results of this research are going to be published in this paper. In conclusion, although interest in nature, its protection and relax 'in the open' is quite big, ecotourism is still perceived by tourists as something unknown, mysterious and 'not for them'.

Translated by Jagna Kurczewska